

RECENZJA DOROBKU NAUKOWEGO I ROZPRAWY HABILITACYJNEJ

DR LIDII GŁUCHOWSKIEJ

STANISŁAW KUBICKI – IN TRANSITU. POETA TŁUMACZY SAM SIEBIE/EIN POET
ÜBERSETZT SICH SELBST.

Dr Lidia Głuchowska jako badacz i dydaktyk, związana jest z Instytutem Sztuk Wizualnych Uniwersytetu Zielonogórskiego, pełniąc funkcję kierownika Pracowni Historii i Teorii Sztuki. Początek Jej aktywności naukowej przypada na rok 1997, gdy uzyskała tytuł magistra filologii polskiej w Katedrze Kultury Polskiej na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Równocześnie studiowała historię sztuki na UW, i „podwójnym” magistrem została w roku 2000. Stopień doktora w zakresie historii sztuki uzyskała siedem lat później na Uniwersytecie Humboldtów w Berlinie. Rozprawa doktorska została opublikowana pod tytułem: „Avangarde und Liebe. Margarete und Stanisław Kubicki”. Postępowanie nostryfikacyjne zostało przeprowadzone na Wydziale Nauk Historycznych i Pedagogicznych Uniwersytetu Wrocławskiego i zakończyło się otrzymaniem stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie historii sztuki. Tak więc droga naukowa Habilitantki prowadziła przez kilka Uniwersytetów i wyznaczyła Jej oś poszukiwań badawczych i aktywności intelektualnej. Jak pisze w Autoreferacie: „Moje zainteresowania badawcze dotyczą zarówno zagadnień z pogranicza takich dyscyplin jak sztuki wizualne, antropologia i socjologia kulturowa, filologia czy literaturoznawstwo, jak i teorii oraz historii sztuki, a także geografii i biografii kulturowej” (s.12). Szczególne miejsce w tym obszarze zajmują badania nad twórczością plastyczną i literacką Stanisława Kubickiego oraz, powiązane z tym tematem, ale

rozwijane w odniesieniu do innych zjawisk i postaci, kwestie nacjonalizmu i kosmopolityzmu jako przeciwstawnych determinant sztuki modernistycznej w okresie międzywojennym. W obu tych obszarach dorobek naukowy Habilitantki jest znaczący i obszerny. Po doktoracie opublikowała ponad 50 artykułów w monografiach i ponad 10 w czasopismach naukowych. Ma też w swoim dorobku liczne recenzje i katalogi wystaw. Co zaprezentowała w znakomicie przygotowanej dokumentacji wniosku habilitacyjnego, zarówno w Autoreferacie, jak i w wyborze publikacji, zarówno drukowanych, jak i umieszczonych na nośniku elektronicznym.

Bez wątpienia najważniejszą książkową publikacją dr Głuchowskiej jest wspomniany już doktorat („Avangarde und Liebe...”), wydany w prestiżowej serii „Humboldt-Schriften zur Kunst- und Bildgeschichte”, w 2007 w Berlinie. To wzorcowo udokumentowana i opracowana monografia (licząca ponad 500 stron), prezentuje twórczą aktywność i życiowe losy Stanisława Kubickiego i jego żony Margaret Schuster (Kubicka). Ten związek dwojga artystów jest z całą metodologiczną świadomością analizowany przez Habilitantkę, która we wstępnym rozdziale prezentuje problem badania „par artystycznych”, jako odrębne zagadnienie badawcze. W przypadku Kubickich związek dwojga artystów determinowały nie tylko okoliczności społeczne i modele rodziny, artystyczny bunt wobec tradycji, anarchizm, ale także złożone okoliczności relacji polsko-niemieckich. Kubiccy zamieszkali po 1918 roku w Berlinie, Margaret Kubicka była nauczycielką rysunku i historii sztuki, a Stanisław Kubicki bardzo aktywnie uczestniczył zarówno w polskim, jak i niemieckim życiu artystycznym, związany z radykalnymi, progresywnymi grupami awangardowymi. Książka dr Głuchowskiej jest fascynującym studium postaw i programów artystycznych, analizowanych w szerokim europejskim kontekście lat dwudziestych XX wieku. W 1934 roku Kubicki decyduje się na przeniesienie do Polski, i formalną separację z żoną, by uchronić ją i dzieci przed szykanami władz nazistowskich. W analizach dr Głuchowskiej Kubiccy są parą artystów żyjących wielkimi problemami awangardowej sztuki i nadziejami na nowy sprawiedliwy porządek świata. Ale też ludźmi uwikłanymi w historię, w życiowe zawody i klęski. Kubicki leczył się z uzależnienia od narkotyków, przechodził ciężkie depresje i załamania. Tragiczne dzieje pary artystów zamyka w 1942 roku śmierć Kubickiego zamordowanego przez Gestapo. Do kwestii losów artysty i ich powiązania z twórczością odniesie się Habilitantka w nowej książce „Stanisław Kubicki – in transitu”, do czego jeszcze powrócę.

Jak wspominałem dorobek dr Głuchowskiej jest bardzo obszerny i wartościowy. W tym różnorodny. Dużo miejsca w swych publikacjach poświęciła zarówno Kubickiemu, jak i programom i kręgom artystycznym, z którymi był związany, polskim i niemieckim – „Bunt”,

„Gruppe progressiver Künstler”, „Zdrój”, „Die Aktion”, „Der Sturm”. W tym kontekście trzeba wymienić świetną analizę powiązań idiomów stylowych kubizmu (poprzez doświadczenie czeskie) widoczną w twórczości polskich artystów („Zdrój - Die Aktion – Der Sturm. Czasopisma artystyczne i transfer kulturowy, a echa kubizmu w twórczości graficznej artystów grupy Bunt”, w: Bunt a tradycje grafiki w Polsce i Niemczech, Bydgoszcz 2015, s. 37-60). Habilitantka wnikliwie analizuje polskie (pozańskie) dyskusje toczone wokół pojęć „ekspresjonizm” i „kubizm”, wskazując na ewidentne związki twórczości młodych poznańskich artystów z nowym, kubistycznym ujęciem struktur przedstawieniowych. Wskazuje przy tym na możliwość przenikania nowych idiomów stylowych poprzez kontakty z artystami czeskim. W konkluzji artykułu formułuje wniosek zawierający swego rodzaju deklarację metodologiczną. „Wnikliwe przebadanie – pisze – związków, a także kontaktów między czeskimi kubistami a ‘ekspresjonistami poznańskimi’ jest wyzwaniem dla zainicjowanej w ostatnich latach horyzontalnej historii sztuki, śledzącej transfer kulturowy nie tyle między centrum a peryferiami świata artystycznego, co wzajemne oddziaływanie na siebie znacznie słabiej przebadanych wpływów z poszczególnych ‘peryferiów’.” Sama podejmie taką pionierską próbę rekonstrukcji dziejów idiomu kubistycznego w polskiej sztuce, analizowanego nie w kontekście języka sztuki „Zachodu”, ale „peryferiów” - „innej Europy”. Ukazujący tę nową perspektywę badawczą artykuł: „In the Shadow of the Official Discourse: Towards a Revision of the History and Theory of the Polish Idiom of Cubism” (w: „Ars”, 2014, nr 2 (47), s. 156-171), jest dobrze udokumentowaną i sprawnie wywiedzioną polemiką z przyjętą w polskiej historiografii tezą, że polska sztuka „nie była dotknięta kubizmem”.

Do postulatu nowej, horyzontalnej historii sztuki – w kontekście twórczości artystów „Buntu” - powróci Autorka z okazji prezentowanej w Poznaniu, Bydgoszczy, Dreźnie i Wrocławiu autorskiej wystawy „‘Bunt’ – Ekspresjonizm – transgraniczna awangarda. Prace z berlińskiej kolekcji prof. St. Karola Kubickiego”. Przygotowana z tej okazji publikacja (ss.205) zawiera dwa obszernie teksty analityczne Autorki (Awangardowe uniwersum a lokalna perspektywa. Uwagi o historii kolekcji sztuki St. Karola Kubickiego, s. 85- 129, oraz: ‘Obiektywna’ fotografia i konstruowana historiografia sztuki? Głosy do dziejów kosmopatriotycznej grupy BUNT, s. 133- 185). Publikacja ta, zawierająca też obszerny, dokumentalny wywiad z prof. St.Karolem Kubickim, synem Margaret i Stanisława (Prace plastyczne grupy BUNT wracają do ojczyzny, s.18-80), może być znakomitym przykładem wszechstronności i wielości ról, w których realizuje się dr Głuchowska jako badacz-analityk,

muzealnik, redaktorka, inicjatorka transgranicznych projektów artystycznych i badawczych. Podobnym przedsięwzięciem była praca dr Głuchowskiej, jako redaktorki naczelnej i autorki tekstów naukowych, przy monumentalnej publikacji (w dwóch wersjach – niemieckiej i polskiej) towarzyszącej wystawie Otto Muellera, zorganizowanej w 2019 roku w Berlinie i Wrocławiu. (Malarz. Mentor. Mag. Otto Mueller a środowisko artystyczne Wrocławia. ss. 440).

Jak już wspominałem ważnym obszarem aktywności badawczej dr Głuchowskiej są kwestie nacjonalizmu, kosmopolityzmu jako zjawisk „ramujących” ruchy awangardowe w Europie po I wojnie światowej. Szerzej także kwestie związane z wpływem Wielkiej Wojny na przemiany zachodzące w kulturze europejskiej. W tym kontekście wspomnieć trzeba o dwóch przedsięwzięciach edytorskich, w których dr Głuchowska uczestniczyła zarówno jako inicjator/redaktor i jako badaczka. W 2013 roku w serii „Groningen Studies in Cultural Change” ukazał się tom: „Transnationality, Internationalism and Nationhood. European Avant-Garde in the First Half of the Twentieth Century”, redagowany wspólnie z Hubertem F. van den Bergiem, w którym poza wstępem formułującym założenia i tezy publikacji znalazł się artykuł Autorki (The „New World” of the Avant-Garde and the „New States” in Central Europe. Perspectives of a Postnational and Postcolonial New Art History. Postface”, s. 183-212), poruszający kwestię współistnienia awangardowych programów ponadnarodowych i pierwiastków narodowych w programach ruchów artystycznych „nowych państw” powstałych w Europie po zakończeniu I wojny.

W tym też zakresie wybitnym osiągnięciem Habilitantki jest czynny udział w monumentalnym przedsięwzięciu edytorskich – publikacji: „Nationalism and Cosmopolitanism in the Avant-Garde and Modernism: The Impact of the First World War” (red. Lidia Głuchowska/Vojtech Lahoda, Praga 2022). Książka zawierająca 22 artykuły autorów z 17 krajów (ss.631), jest efektem współpracy i dyskusji badaczy uczestniczących w konferencji o tak sformułowanym tytule, zorganizowanej przez Instytut Historii Sztuki Czeskiej Akademii Nauk w Pradze, w rocznicę wybuchu I wojny (25-27 listopada 2014 roku). Poza redakcją ogromnego tomu dr Głuchowska zamieściła cztery obszerne teksty, z których pierwszy („The War to End all Wars...” (A)Nationalism and Cosmopolitanism in the Avant-Garde and Modernist Studies in Visual Culture and Literature. Introduction.) stanowi swego rodzaju wprowadzenie do problematyki książki (s. 14-57). Kolejny (International Expressionism as the Style of the Great War? Remarks on its Adaptation and Evaluation.) stawia kwestię uniwersalności idiomu ekspresjonizmu, jako swoistej wojennej stylistyki (s.

58-97). Jest znacznie poszerzoną wersją tekstu opublikowanego w języku polskim: „Wielka Wojna i ekspresjonizm ‘poza centrum’ – ‘święto wiosny’, ‘masochizm’, wyparcie” (w: Wielka Wojna, Muzeum Sztuki, Łódź 2018). Nawiązaniem i rozwinięciem wcześniejszych tekstów jest kolejny artykuł „The Great War and the New Art. in Poland. Between Patriotic Ethos, Nationalization of Modernism, and International Attempts in Aesthetics” (s. 214-247), który jest prezentacją najważniejszych zjawisk Polskiej kultury artystycznej w czasie I wojny i bezpośrednio po. Autorka kilkakrotnie w swoich publikacjach podejmowała te zagadnienia, które są w pewnym sensie „pochodną” jej prac nad Kubickim. W czwartym artykule „Jewish Artistic Networks Around the Great War. The Voice of ‘Others’ and the Utopia of ‘Yiddishland’” (s. 500-537), podejmuje kwestie zmian zachodzących pod wpływem I wojny w tradycyjnej kulturze żydowskiej i kształtowaniu się nowej, świeckiej formuły żydowskiej kultury plastycznej. Tematykę „żydowskiej awangardy” podejmowała też w osobnych artykułach, w tym w świetnym haśle w Metzler Lexicon Avangarde (2013).

Habilitantka jest też autorką wielu prac wykraczających poza uwypukloną tu przeze mnie problematykę. Jej zakres zainteresowań i podejmowanych badań jest szeroki i obejmuje różne obszary i zjawiska historyczne i współczesne. Na podkreślenie zasługują m.in. prace poświęcone polskiemu kontekstowi dadaizmu, ze wskazaniem na pomijany w badaniach „berliński” trop. Też w kontekście działalności Stanisława Kubickiego. („Dadaland-Polen?”, „Dada Polen?”, „un dadaisme polonais”? Anmerkungen zu zwei genealogischen Linien der semidadaistischen Bewegung in Polen, w: “Hugo-Ball-Almanach Studien und Texte zu Dada, 2010, s. 36-62; również: “Tristan Tzara – monsieur dada. Manifest dada 1918 i polskie konteksty dadaizmu”, w: „Rita Baum”, 2009, nr 13, s. 65-71). Ciekawym wątkiem dociekań badawczych Habilitantki są też prace poświęcone kobietom-artystkom. W tym kontekście wskazałbym na inspirujący tekst, dotyczący hipotetycznych związków pewnej kategorii dzieł Aliny Szapocznikow z tradycją Warsztatów Wiedeńskich i ich praskich refleksów. („Parada rzeźb, parada ‘kobiecości’. ‘Niezgrabne przedmioty’ Aliny Szapocznikow, a ‘babskie rzemiosło’ artystek Warsztatów Wiedeńskich (1903-1932), w: „Jestem artystką, we wszystkim, co niepotrzebne”. Kobiety i sztuka około 1960 roku, Warszawa 2011, s. 43-59).

Wybrane tu przeze mnie prace dr Głuchowskiej, to tylko fragment Jej bogatego dorobku naukowego. Pomijam tu, też bardzo istotną część aktywności naukowej Habilitantki jaką są recenzje prac, krytyka artystyczna, kuratorstwo wystawa, czy też konstrukcja projektów badawczych. Dr Głuchowska bardzo aktywnie uczestniczy w życiu naukowym, w licznych

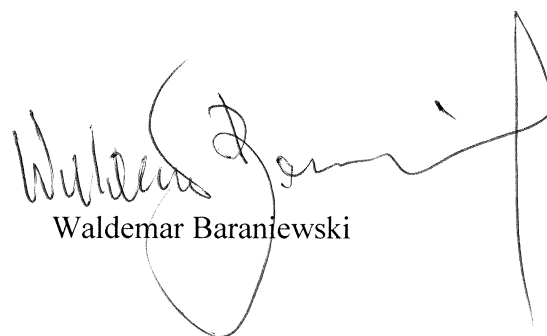
konferencjach, wykładach gościnnych, międzynarodowych projektach badawczych. To bardzo szeroka i wartościowa część Jej aktywności naukowej.

Jako główne osiągnięcie naukowe (wg art.16 ust.2 ustawy z dnia 14 marca 2003 rok o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki /Dz.U. 2016 r. poz. 883 ze zm.w Dz.U.z 2016 r. poz.1311/) Habilitantka przedstawiła książkę: „Stanisław Kubicki – in transitu. Poeta tłumaczy sam siebie/Ein Poet Übersetz sich selbst” (wyd. Ośrodek Kultury i Sztuki we Wrocławiu, 2015). Książka jest dwujęzyczna – polsko/niemiecka, ze wstępem Petera Mantisa i obszernym aneksem zawierającym „Uwagi i wiersze z lat 1918-1921”. Jest swego rodzaju podsumowaniem wieloletnich badań Autorki nad twórczością Stanisława Kubickiego. W części analitycznej, poza autorskim wprowadzeniem składa się z czterech – niezbyt obszernych – rozdziałów. Wszystkie w jakimś stopniu są rozwinięciem wcześniejszych publikacji, ale w sposób istotny rozbudowane i udokumentowane. Cel swoich badań Habilitantka jasno wyłożyła w „Autoreferacie, pisząc, że interesują ją powiązania, sensory, które wyłaniają się „na styku plastycznej, poetycko-programowej i politycznej aktywności Stanisława Kubickiego i tego, w jaki sposób te trzy sfery jego życia oświetlają i przenikają się nawzajem”. Badając plastyczną i literacką twórczość Kubickiego dochodzi do wniosku, że w specyficzny sposób Kubicki dokonuje przekładu z języka wizualnego swoich dzieł na werbalny. Podstawą swoich badań i interpretacji czyni dr Głuchowska odnaleziony przez Nią i zrekonstruowany zbiór dwujęzycznych poezji-manifestów z lat 1918-1921. Artysta – według Habilitantki – w analizowanym zespole, dokonuje „tłumaczenia” swojego światopoglądu i zaangażowania politycznego i społecznego. Analizy dokonywane przez Autorkę potwierdzają jej biegłość w zakresie literaturoznawstwa, historii sztuki oraz socjologii. Ważnym elementem monografii „Stanisław Kubicki – In transitu...” jest zaprojektowana przez habilitantkę szata graficzna publikacji, która – jak pisze: „wskazywać ma na stylistyczną jedność prezentowanych dzieł literackich i plastycznych, będącą przykładem transmedializmu awangardowego komunikatu oraz korespondencji sztuk wizualnych i literatury”.

Ogromną wartością książki jest publikacja odnalezionych tekstów „Uwag i wierszy” Kubickiego (s. 278-405), w równoległym dwujęzycznym układzie, co pozwala czytelnikowi na śledzenie zbieżności i różnic językowej ekspresji artysty. O czym ze znanstwem pisze Autorka wskazując na różnice w kształtowaniu się nowoczesnego języka niemieckiego i polskiego. Przy czym niemieccy ekspresjoniści wprowadzili nowe formy – „poetykę krzyku i zgrzytu”. Mimo różnic kodów językowych Autorka uważa, że oba zespoły tekstów łączą

„idea, ekspresja i wrażliwość poetycka, jeżeli nie identyczna, to pokrewna. Wspólne są też symbole, słowa-klucze i motywy przewodnie” (s.74). Co Habilitantka analizuje i opisuje.

Wraz z resztą publikacji naukowych i popularyzatorskich, działalnością dydaktyczną i organizacyjną (wykazanymi w Autoreferacie) dorobek dr Lidii Głuchowskiej uznaję za spełniający wymogi ustawy o stopniach i tytułach (zgodnie z Ustawą z 14 marca 2003 z późniejszymi zmianami) oraz wymogi Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 26 września 2016 w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzenia czynności w postępowaniu habilitacyjnym. Opowiadam się za nadaniem dr Lidii Głuchowskiej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia sztuki.

Waldemar Baraniewski